

Anmeldelser

Skolejubilæerne – Boghøsten.

Ning de Coninck-Smith: Vor lærdoms bygning – folkeskolens bygninger 1814-1940. 101 sider, Planstyrelsen

Tage Kampmann, Ingrid Markussen, Ellen Nørsgaard og Vagn Skovgaard-Petersen: Et folk kom i skole, 1814-1989. 117 sider, Danmarks Lærerhøjskole og Undervisningsministeriet.

Sten Larsen: Ole Bole kom i skole – skolens historie i Danmark. 80 sider, Gjellerup og Gad.

Bodil og Verner Bruhn (red): Jeg vil sjunge..., 155 sider, Undervisningsministeriet.

Anskuelsesbilleder i genoptryk. Danmarks pædagogiske Bibliotek.

Knud Erik Andersen (red): Skolen er gammel – styr den. 67 sider, Aalborg kommune.

Birgit Knudsen, Frede Møller Nielsen og Villy Pedersen: Skolen er gammel – se selv. 48 sider, Aalborg kommune.

Lars Haastrup og Birgit Knudsen (red): Historie og Samtid, nr. 3/89. 48 sider, Dansk Historielærforening.

Jens Chr. Jørgensen (red): Enhedsskolen i udvikling. 120 sider, Folkeskolens Forsøgsråd.

Jubilæer fejres på forskellig måde. Også med bøger. Gerne monumentale værker, der beskriver den jubilerendes udvikling og samler den på jubilæumstidspunktet relevante viden efter forudgående forskning.

Sådan ikke med skolejubilæerne i 1989. Her valgte man at markere folkeskolens pluralistiske verden med nogle mindre værker, hvad der efter nærmere overvejelser synes at være en rigtig disposition. I hvert fald en mere brugsvenlig.

En af konsekvenserne er så nok, at den betydeligste bog, Ingrid Markussens »Visdommens Lænker« (Landbohistorisk Selskab, 1988), ikke

kom i anledning af jubilæet for skolen, men for landboreformerne, som 1814 også var et produkt af.

En anden konsekvens er, at udgivelserne kan virke som brikker i en mosaik, uden tilsammen at give et billede af, hvorfor vi står, hvor vi står.

*

Skolens ydre rammer et godt beskrevet af *Ning de Coninck-Smith* i »Vor lærdoms bygninger«, udarbejdet som en rapport fra Planstyrelsens bygningsfredningskontor. Bogen er ikke et festskrift, men udkom næppe helt tilfældigt i jubilæumsåret. Hensigten er at vække forståelse for at bevare kulturelt og arkitektonisk værdifulde skolebygninger. Dem er der en hel del af. Hovedindtrykket af bogen er, at skolebygningerne aldrig har været ligegyldige huse i landsbyen eller byen. Dertil kommer, at de afspejler skiftende tiders ikke blot økonomiske formåen, men også pædagogiske opfattelser. Og ikke mindst opfattelsen af lærdommens betydning. De udtrykker lokal stolthed. Samtidig er de en del af magtens boliger. De er en del af den offentlige sektors udtryksform.

*

Den egentlige jubilæumsbog må være »Et folk kom i skole«, skrevet af medarbejderne ved Institut for Dansk Skolehistorie og udgivet af Danmarks Lærerhøjskole og undervisningsministeriet. Det er en bog, der er sagtmodigt udstyret, og den kan i så henseende ikke sammenlignes med de tidligere jubilæers bøger. Indholdet er imidlertid væsentligt. *Vagn Skovgaard-Petersen* trækker i en indledende artikel nogle linier op og konkluderer, at skolens udvikling i de forløbne 175 år har været præget af 1) erhvervenes behov for veluddannet arbejdskraft, og 2) opgøret med den autoritære holdning og praksis i skolen. Det er en nøgtern og præcis vurdering, men formentlig også typisk for tiden. De to temaer går i en vis udstrækning igen i de øvrige artikler uden dog ensidigt at præge bogen.

Ellen Nørgaard skriver om skolens huse, Ingrid Markussen om, hvad der skete i 1814, ikke mindst i skolestuen.

Vistnok for første gang får børnene deres eget kapitel i en skolehistorie. Det skriver Ingrid Markussen og Ellen Nørgaard og giver bl.a. en interessant vurdering af børns vilkår, set i relation til forældre og arbejdsliv.

Tage Kampmann skriver om lærerliv før og nu, Ingrid Markussen om skolestyret, Vagn Skovgaard-Pedersen om skolebøgerne og Ellen Nørgaard slutter af med et kapitel om skiftende syn på kundskaber og opdragelse.

Relevante problemstillinger, set i historisk lys.

*

Gaven til børnene, en bog fra undervisningsministeriet til hver skole, er *Sten Larsens* skolebog: »Ole Bole kom i skole«. Bortset fra den urolige forside er det en flot bog. Smukt tryk og gode billeder, hvoraf flere er i farver. Indholdet svarer til udstyret. I en række opslag behandles forskellige emner: Rytterskolen, Konfirmation og skolelov, Degnen for at nævne 1700-tallets. I 1800-tallet: Bøger og prøve, Straf og fravær, Landsby-skolen, Byskolen, Gennem øret til hjertet, Læren. Overalt sættes det skolehistoriske i god relation til samfundsudviklingen, således overgang fra landbrug til industri og børnearbejde og opdragelse. Man kan dog godt synes, at forfatteren kommer lidt hurtigt fra 1814 til 1950-erne, og det har ikke været hans hensigt at bruge skolelovgivningen som skelet. Derfor kan jeg godt savne en linie i bogen. Afsnittet »10 år for Kirsten« er en god ide, nemlig at følge en elev gennem 10 skoleår ved at bruge hendes egne »erindringer« fra 1956 til 1966, år, hvor der skete store forandringer i og uden for skolen.

Folkeskolen har ikke været for flink til at bruge sin egen historie som undervisningsemne. Der er nu slet ingen undskyldning for ikke at gøre det.

*

Sangen har altid haft en plads i skolen. Derfor er Bodil og Verner Bruhns »Jeg vil sjunge...« en naturlig jubilæumsudgivelse. Bogen indeholder 50 sange fra danske sangbøger, fortrinsvis dem, der må antages at have været sunget mange gange, i hvert fald er der nogle, der har holdt sig. Udvalget kan altid diskuteres. Men det er også

en styrke, at det er en personligt præget bog. Den indledes med en god og fyldig gennemgang af skolesangens historie; her savner jeg dog nogle eksempler fra skolernes sangprotokoller (da de fandtes), så man kunne se, hvilke sange der faktisk var blevet lært. Til hver sang er der en tekstgennemgang og nogle realkommentarer. Der er således tale om en bog, der kan bruges i det daglige arbejde.

*

Danmarks pædagogiske Biblioteks bidrag er et genoptryk af 10 anskuelsesbilleder, valgt ud blandt de ca. 2000 danske, der findes. Udgivelsen omfatter dels dobbelte postkort, dels store plancher, dog ikke i original format. Det er en god ide, og udvalget er repræsentativt. Det omfatter udgivelser gennem godt 40 år og rummer både de naive og fejlbehæftede anskuelsesbilleder (»Fra landet«, »Smeden« og »Kornet høstes«), de bibelhistoriske, historiske (»Arkonas indtagelse«), geografiske billeder og de instruktive naturhistoriske plancher (»Stranden«, »Sommerfugle«, og »Insektbestøvning«), der formentlig endnu er i brug på skolerne. Også en trafikplanche fra 1922 er med.

Man skal ikke glemme, at disse tavler var en vigtig del af skolernes udstyr i en lang periode. Og det var slet ikke så ilde.

*

Aalborg kommune, lærerhøjskolens Aalborg-afdeling og Aalborg seminarium har i anledning af skolejubilæerne udsendt 2 små bøger under fællestitlen »Skolen er gammel«. Den første »Styr den« er en behandling af Aalborg skolevæsens historie, redigeret af Knud Andersen og med bidrag af Frede Møller Nielsen, Søren Madsen, Knud Gellert, Hans Wadskjær Nielsen, Henning Asp-Poulsen og Benny Echers. Skolens historie er set i relation til den gældende skolelovgivning, men hovedvægten er lagt på det styrelsesmæssige, dvs. skolen og kommunen og skolen og forældre-ne.

Hverdagen i skolen skildres i den anden bog »Se selv«, hvor Birgit Knudsen, Frede Møller Nielsen og Villy Pedersen har samlet en række gode skolehistoriske fotografier, især fra 1930'erne og 40'erne. Emnerne spænder fra den første til den sidste skoledag og omfatter bl.a. fag, metoder og hjælpemidler. Det er en god samtalebog.

Begge bøger er så almene i deres indhold, at de ikke bare har adresse til kommunens egne lærere, børn og forældre.

*

Blandt de tidsskrifter, der har markeret skolejubilæerne, skal her kun nævnes »Historie og Samtid«. Af historielærereforeningens medlemsblad venter man naturligt en særlig interesse for skolehistorien. Blandt de mange læseværdige artikler vil jeg især fremhæve *Ning de Coninck-Smiths* om skolejubilæernes historie. Ideen er original, indholdet siger noget væsentligt om lærervilkår, og forhåbentlig imødekommer den forfatterens ønske om at sætte »fornyset skub i debatten om, hvad vi bruger af (skole)historien og om, hvad vi bruger den til«.

Blandt andre væsentlige artikler skal nævnes *Vagn-Olaf Nielsens* »Historieundervisningens dannelse – brud eller kontinuitet« og *Niels Kolind* og *Jens Houmanns* om den gamle skolestue i Horsens, et historisk værksted.

*

Med *Jens Chr. Jørgensen* som redaktør har Folkeskolens Udviklingsråd udsendt en flot bog, »Enhedsskolen i udvikling«. Bogen er indbydende og har smukke illustrationer. Men når jeg har lidt svært ved at forholde mig til den, skyldes det, at jeg dels savner noget, dels ikke magter at aflæse dens budskab. Tanken at bede de menesker, der er centralt placeret i den pædagogiske debat, skrive om skolen netop nu er fin. Men hvor er der noget om 7-punktsprogrammet og »Skolens fremtid«, og hvor er nogle af de centrale personer bag disse programmer? Jeg synes heller ikke altid, at man kan finde den historiske dimension i de enkelte artikler. Dermed forsvinder lidt af udviklingsperspektivet.

Når det så er sagt, vil jeg godt fremhæve blandt mange andre gode indlæg, *Karsten Schnack*: »Udfordringens didaktik«, *Mogens Jansen*: »Enhedsskolen for alle?« og *Holger Henriksen*: »Enhedsskolen og demokratiet«. Andre læsere vil give andre indlæg en højere karakter, og sådan må det være i dagens skoledebat.

For der er, som *Birgit Darr* skriver i forordet, tale om brikker i en mosaik, og hun fortsætter, »at det er udviklingsrådets håb, at det samlede billede for læseren vil inspirere til en interesse

for skolens forudsætninger, en forholden sig til dens aktuelle situation og en engageret deltagelse i dens fremtidige udformning.«

Lad dette håb gælde alle brikkerne i jubilæumsårets mosaik.

Peter Ussing Olsen

Gymnasieskolens historie

Carl-Johan Bryld, Harry Haue, Knud Holch Andersen, Inger Svane:

GL 100. Skole – stand – forening. Gymnasieskolernes Lærerforening 1890-1990. Gyldendal 1990. 323 sider, ill. Pris 198 kr.

Her foreligger et flot, interessant og ambitiøst værk. Forfatterne har ønsket at bruge den givne lejlighed til »at skabe bevidsthed om såvel kontinuitet som forandring i gymnasieskolens moderne historie«. De vil oplyse om »denne skoleforms historiske særpræg«, de ønsker »at skabe overblik og sammenhæng« og håber, at resultatet »vil virke som en udfordring til fortsat gymnasiehistorisk forskning«. Bogen skal altså ikke blot være foreningens historie, men også gymnasiet. Det gør den unægteligt interessanter.

Dispositionen er enkel. Et kapitel om skole og forening 1890-1958 (s. 17-68) og fire kapitler om tiden efter 1958: Den store ekspansion, Skolestruktur og skolepolitik, Den pædagogiske udfordring, Fra standsorganisation til fagforening. Til slut historiske oversigter, noter og henvisninger, materialeoversigt og emneregister. Undertegnede har savnet et personregister og ærgret sig over ubalancen i sidetal mellem før og efter 1958. Det er ikke oplyst, hvem der har skrevet hvad, så alle fire forfattere må hæfte for helheden. Sproget er klart, letlæst, undertiden idérigt. Kapitlerne er opdelt i mange underafsnit. Citaterne er gennemgående prægnante og velvalgte. Der er ikke mange opslag uden illustrationer: billeder af aktører og situationer, oplysende tabeller og enkelte kort – hvorfor må Tønder Statsskole ikke komme med på Gymnasie-kortet fra 1921? (s. 100). Når nu ministerportrætter er medtaget, så burde de være der allesammen. Adskillige billeder er gode fund, uforglemmeligt af latinlæreren, lektor L. Høeg, midt i undervisningen.

Som trænede historikere har forfatterne lagt vægt på dokumentationen af deres oplysninger. De har arbejdet med GLs protokoller, med erindringer, debat og statistik og med de få forelig-

gende undersøgelser af historisk art. De er for beskedne, når de ikke oplyser, at en af dem (Harry Haue) faktisk har fundet GLs forsvundne og tidligere eftersøgte ældste forhandlingsprotokol. De har også optaget interviews med nogle af aktørerne; heldigvis nåede de at interviewe den gamle formand, rektor Karl Olsen, inden hans død sidste år. Men forfatterne udnytter kun en brøkdel af det righoldige materiale fra foredrag og diskussioner på oktobermøderne. Her er vidnesbyrd om en livlig pædagogisk interesse gennem hele århundredet – om karaktersystemer, undervisningsmetoder, handelsgymnasium og meget mere.

Naturligvis har en af hovedkilderne været »Gymnasieskolen«. Men underligt nok er bladets redaktører et overset folkefærd i bogen. Det var dem, der udtrykte synspunkterne, så de blev bemærket både på lærerværelser og i offentligheden, – spidse lederartikler formet af Tage Bülow-Hansen eller Erik Lilsig for nu at nævne nogle helt markante. Har forfatterne været bange for en personfiksering?

De har i hvert fald undgået den faldgrube. De har den gode idé at portrættere en del af aktørerne ude i margin med en billedtekst, som oplyser de vigtigste data. Men det gør det ikke ud for en sammenfattende karakteristik af et langt forløb. En sådan har jeg ikke savnet, når det gælder foreningens formænd, men desto mere ved de markante personligheder som undervisningsinspektørerne Sigurd Højby, Højberg-Christensen (der nogenlunde konsekvent er stavet forkert) og Henrik Bertelsen, som vistnok er unævnt.

Det er fristende, men uoverkommeligt, her at referere de enkelte kapitler. De er for indholdsrige med mange indfaldsvinkler: løn- og tjenesteforhold, overenskomster, Yngre Magistre, akademikerstrejken, indførelsen af HF, kampen for ligeløn, elevrekruttering (hvorfor ikke også om lærerrekruttering?), skolernes arkitektur, de udviklede organisationsforhold før 1969, de store og små skolereformer, også de nyeste, og de senere årtiers pædagogiske bølger. Det er lykkedes at skabe sammenhæng i et stort materiale og bringe adskilligt nyt. De følgende kritiske bemærkninger er derfor at betragte som forsøg på at udstikke linier for kommende arbejder.

Har gymnasiets lærerstab skiftet præg ikke blot i egen bevidsthed, men også i offentlighedens? Er opfattelsen af lærerne en anden i dag end i århundredets første halvdel? Er forventningerne skiftet? Det er grundlæggende spørgsmål,

som forfatterne kredser om, men hverken får formuleret eller besvaret.

De nærmer sig flere gange, især i det interessante, men kortfattede kapitel om tiden 1890-1958. Karakteristikken af lærerne strakte sig dengang, hedder det, fra afsky til begejstring, fra Scherfigs lektor Blomme til Johannes Møllehaves Pinafore (s. 63). Vel var lærerne elendigt lønnede, men de var alligevel respekterede på grund af stillingens tradition for faglig indsigt. Nogle havde pædagogiske nådegaver, andre aldeles ikke. Der ligger en perspektivrig udfordring i dette tema om synet på gymnasielærerne. Adskillige af dem var jo vitterligt fremragende fagfolk, der ydede en betydelig skriftlig produktion fra lærebøger til leksika og disputater. Denne tradition synes her underbelyst, – er det et tilfælde, at Th.A. Müller er unævnt? Det var i øvrigt ham og ikke Erik Arup, som var drivende kraft i skolebogskommissionens udformning af betænkningen i 1933 (s. 52). Kravet om en universitetsuddannelse af gymnasiets lærere indebar den forestilling, at de livslangt var i stand til at holde sig ajour med den videnskabelige udvikling i deres fag og helst selv bidrage aktivt til den. Derved blev de, var tanken, særligt egnede til at indføre deres elever i metodiske studier på akademisk niveau. Men var der virkelighed bag denne forestilling og bag rektoralernes blomstrende ord om forbindelsen mellem skole og frie studier? Forsumpede gymnasielærere i stedet i provinsielt og småligt kævl om prestige og autoritet? Det er nok en undersøgelse værd.

Tilsvarende overvejelser savnes ikke mindre i skildringen af den nutidige lærer. Der gøres meget ud af, at han eller hun er blevet pædagogisk bevidst: et nyt lærer-elev-forhold, hvor autoriteten ikke så meget hidrører fra stillingen og den akademiske uddannelse som fra lærerens faktiske ydelse. Denne understregning er vigtig. Men hvad var forklaringen på den nye bevidsthed?

Det kan undre, at fagligheden har fået så beskednen en plads i disse kapitler. For dels er den faglige nidkærhed et faktum, i hvert fald hos mange lærere; dels er det som oftest netop fagligheden, GL påberåber sig i løn- og andre forhandlinger med myndighederne (GL advarer mod »niveausænkning«).

Det er slet ikke vanskeligt at dokumentere et fagligt engagement i gymnasiet, – det er nok at henvise til de faglige foreningers publikationer. På mit bord ligger et nummer af Klassikerforeningens Meddelelser, og heri vidner bl.a. kur-

susvirksomheden om et nært samarbejde mellem gymnasie- og universitetsfolk om emner i ny forskning. Det hører med i tegningen af lærerprofilen. Men indgår det i opfattelsen hos en kritisk offentlighed?

Man kan rejse spørgsmålet, om en gymnasielærer af i dag er mere udadvendt og aktiv i samfundslivet, end den lærde magister var. Eller er den moderne lærer tværtimod blevet mere anonym og overbejdet af ørkesløs mødevirksomhed? Hvor mange sidder i Folketinget og i kommunale råd? Spørgsmålet er nok en undersøgelse værd.

Her nærmer vi os også problemerne omkring en delvis fælles læreruddannelse. En koordinering af folkeskolelærernes og gymnasielærernes uddannelse var som bekendt under forberedelse i begyndelsen af 1970'erne, men blev afbrudt af undervisningsminister Tove Nielsen i foråret 1974. Hvis ikke Roskilde Universitetscenter havde været midt i en så doktrinær periode, var planen formodentlig blevet til virkelighed med konsekvenser for hele læreruddannelsen. I stedet nøjedes ministeren med at nedsætte et udvalg for »samordnede læreruddannelser«, hvor GL var repræsenteret. Udvalget kom aldrig til egentlige resultater, fordi alle parter forskansede sig. Det var ellers tanken, at den skulle sætte forsøg i gang, og spæde spiser sås i Odense og Aalborg. Før eller siden vil skillevæggene blive brudt ned. Af nærliggende grunde skal undertegnede ikke udtale sig om Danmarks Lærerhøjskoles rolle i den forbindelse. Men både Danmarks Lærerforening og GL har utvivlsomt nogle krav at stille, for det drejer sig også om lønpolitik. I bogen her har forfatterne fravalgt en behandling af det nævnte koordineringsforsøg.

Men fravalg er nu ikke kendetegnende for bogen i øvrigt. Det er imponerende, hvad forfatterne faktisk har med. Inclusive det interessante, men uafsluttede arbejde på en reformering af pædagogikum. Man skulle have tænkt sig bedre om, da man reformerede den gamle ordning, må man hævde i dag. Jeg har savnet et kvalificeret forsøg på en vurdering af pædagogikum i dag.

Det turde være fremgået, at bogen her er både interessant og ambitiøs. Den er uomgængelig i et fremtidigt studium af gymnasiets historie, men har ikke overflødiggjort et sådant. Den bidrager til en forklaring på, hvordan og hvorfor vore gymnasiale uddannelser har fået deres nuværende form.

Vagn Skovgaard-Petersen

GL og Gymnasieskolen set udefra

Et fornemt og magtfuldt værk er et resultat af Gymnasieskolernes Lærerforenings 100 års dag i maj 1990. Bortset fra prof. Vagn Skovgaard-Petersens disputats (Dannelse og demokrati, 1976) er bogen også den mest omfattende om gymnasieskolen og som sådan et fortræffeligt supplement fra 1900-tallet til nævnte disputats.

Forfatterne har haft et problem: de har villet meget, nemlig både skrive gymnasiets historie, standens dvs. lærernes almindelige stilling i samfundet og endelig GL's egen historie. Hertil har disse 4 historikere yderligere taget samfundsgymnasie-relevant stof med, hvilket er meget værdifuldt. Man kunne altså spørge: Var det for meget, de ville? Yderligere er de løbet ind i et problem, fordi de har vekslet mellem kronologisk og tematisk behandling af gymnasieskolen. Dette sidste gør på én gang bogen let læselig og svært overskuelig, og da den savner et navneregister, øges forvirringen lidt. Til gengæld er der et meget omfattende noteapparat, som gør fortsatte studier lette ud fra bogen. Også emneregistret bør fremhæves som vejledende.

Men hvordan læses bogen af en skolemand uden for gymnaset, som blot selv engang har gået i det og senere et par år været timelærer på et gymnasium?

Lad det være sagt med det samme: Man får umådeligt meget og nyttigt at vide om gymnaset og GL, og samtidig konstaterer man, at den isolation, som man frygtede i 1958 ved mellem skolens afskaffelse, til fulde demonstreres gennem hele bogen. Eller sagt på en anden måde – gymnaset har et sært platonisk forhold til folkeskolen i hverdagen som i historieskrivningen. Den mellemskole, som fra 1903 til 1958 blev den fælles arbejdsmark for gymnasier og folkeskolerne, blev *ikke* bindeleddet i den danske skole, som den var tænkt af lovgiverne i 1903. Gymnaset forblev i sin isolation, og gymnasiets mellemskole var og blev finere. Den kommunale og private mellem- og realskole voksede i perioden talmæssigt langt over hovedet på gymnasiets relik af en mellemskole, men sådanne facts kommer ikke frem i bogen. Derved bliver den meget omfattende beskrivelse af 1958-lovenes tilblivelse uden perspektiv og dybere forståelse. Kildematerialet er for spinkelt, og kontakten til Danmarks Lærerforening (DLF) for ringe både historisk og rent faktisk. Stinus Nielsens hemmelige møder med Jørgen Jørgensen er omtalt, men baggrunden for

at de kunne finde sted er ubeskrevet, fordi gymnasiet levede og lever sit eget liv. Kun få gymnasiefolk så dette dengang (Per Krarup og Jens Ahm f.eks.), men GL stod splittet og rådvild og uden politisk fingerspidsfornemmelse. Det gav let spil for DLF, selv om Stinus Nielsen havde vanskeligheder nok med sit bagland.

Denne isolation af gymnasiet viser sig også i kapitlet om tabet af realskolen i 1960'ernes slutning. Ja, man skriver direkte, at da visheden om, at HF gik til gymnasiet, var GL rede til at acceptere tabet af realafdelingen. Dette er klart nok ikke skolepolitik, men fagforeningspolitik = sikring af beskæftigelsen.

Der skulle hermed ved et par eksempler være ført bevis for, at det var og er så som så med udsynet. Som kuriosum kan nævnes, at titler for ministeriets folkeskolemedarbejdere er forkerte – det er de næppe for gymnasiets tilsvarende.

Om tilblivelsen af HF skal også noteres et par ting.

HF's historie er ikke skrevet (endnu), og dette værks bidrag hertil er beskedent, når det gælder tilblivelsen. Forfatterne har ganske korrekt fat i sammenhængen med læreruddannelseslovgivningen, men fremstillingen er dels ufuldkommen, dels behæftet med nogle fejl. Man har i noterne henvist til K.B. Andersens artikel i »Arbogen« fra 1968, men har ikke i tilstrækkelig grad tømt den for sit indhold. Seminarierne og Dansk Seminarieforening (som jeg var formand for på det tidspunkt) var langt mere med i denne sag end beskrevet. Hvis ikke 11 seminarier i 1967 havde været parate til at optage HF'er, var starten blevet pauver med 4 gymnasier + Statens HF-kursus. Og kurserne blev på seminarierne og er der endnu, selv om det midt i 70'erne var hensigten at afvikle dem. Men de drastiske nedskæringer på seminarierne fik Ritt Bjerregaard til at beslutte, at seminariernes HF-kurser skulle bestå. Siden er klassetallet vokset her, og seminariernes kurser har været meget mere søgte end gymnasiernes. Hvorfor fortæller man ikke dette i GL's historie og prøver at analysere det?

Endelig er det direkte forkert, hvad der på side 107 berettes om placeringen af HF i ministeriets direktorater. Sandheden er, at der kun var to muligheder: Folkeskole- eller Gymnasiedirektoratet (og aldeles ikke »Ungdoms«-direktoratet). DLF var ikke imod placering i Gymnasiedirektoratet, og Seminarieforeningen bearbejdede både Sig. Højby og K.B. Andersen om placering i Gymnasiedirektoratet. De to direktører har over

for mig for nylig bekræftet dette samt udtalt, at ingen af dem var ivrige efter at få HF. Men Højby havde den bedste faglige bemanning og sagde på ministerens opfordring ja. Og det var man glad for både i GL og i DS (Seminarieforeningen). Kvaliteten var sikret! Og heri var DLF selvfølgelig også interesseret.

Disse kritiske bemærkninger har kun én hensigt: at få gymnasiet til at opfatte sig som en del af den danske skole.

Tage Kampmann

Gymnasieskoler – administration og arkiv

1-2. Ved Erik Nørr. *ARKI-Varia/Selskabet for Dansk Skolehistorie*. 1989. 76 + 199 + 243 s. Ill.

Dette smukke værk er en registratur over latin-skolers, gymnasiers og studenters arkiver afleverede til Landsarkivet for Sjælland. I den fyldige indledning på 76 sider gøres der rede for 1. Skolernes tilhørsforhold, skiftende navne o.l. 2. Skoleordninger og eksamensret siden 1850. 3. Privatister og studenterkursus. 4.-5. Registreringsprincipper og en forklaring på de 18 grupper, hvert skolearkiv er inddelt i. 6. Materiale i Rigsarkivet vedr. gymnasier. 7. Bevaring og kassation. 8. Tilgængelighed. 9. Oversigt over den vigtigste lovgivning. 10. Kilder og litteratur. Derefter følger så registraturer over 59 skolers arkiver med indledende bemærkninger om oprettelse, navneændringer, overgang til offentligt regi samt henvisninger til eventuelle privatarkiver, der rummer relevante oplysninger.

Det vil næppe være længe, før skolehistorikere begynder at undre sig over, hvordan de overhovedet har klaret sig uden denne registratur, der i den grad nærmer sig det perfekte, at det kun med største møje har været muligt at finde to småbitte ting at anke over: I indledningen s. 38 omtales, at latinskoledisciplene indtil 1805 havde ret til at synge i kirkerne ved bryllup og begravelse, men de havde nu faktisk pligt til det og skulle synge gratis til fattigfolks begravelser. Dernæst savnes en kort omtale af, at Lolland-Falster indtil 1804 hørte til Fyns stift. Løse dokumenter fra bispe- og stiftsøvrighedsarkiverne er afgivet til Landsarkivet for Sjælland, men protokoller kan ikke deles, så der må stadig søges i dem på Landsarkivet for Fyn.

Det er jo også tilladt at ønske sig mere, og et enkelt ønske kunne have været opfyldt uden forøget arbejdsbyrde, nemlig et appendix om de

skoler, der enten har afleveret til Københavns Stadsarkiv eller slet ikke til nogen. Det afsluttede skoleregister i bd. 2 er da aldeles korrekt som oversigt over de 59 registrerede skolearkiver, men før eller senere vil nogen, der lige skal have et hastigt overblik, plaske i og mene, at her er alle skoler nævnt.

Derimod ville det være urimeligt at ønske, at der for hver skole var en litteraturfortegnelse, men i indledningen pkt. 10 kunne have været nævnt, at hvor man som i Roskilde amt har udgivet en særskilt lokalhistorisk bibliografi, findes henvisningerne dér.

Til sidst en generel betragtning. Arkivvæsenet – incl. undertegnede fhv. landsarkivar – har været tilbøjelig til at mene, at benyttelse af en registratur selv måtte finde ud af, hvad betegnelserne dækkede over. Det ville være en hjælp, og ingen ekstra arbejdsbyrde, hvis der i registraturerne blev tilføjet en liste med ordforklaring til de udtryk, der erfaringsmæssigt bliver misforstået, f.eks. i denne registratur ordet degnepension. Den uindviede kan ikke tro andet, end at det må være en pension til degne – men det var tværtimod et beløb, som degne skulle yde til skolerne.

Anne Riising

Annegrete og Vagn Dybdahl: Lærdom og kunst.

Tre Århus-karakteristikker: J.K. Larsen, Jens Ølsgaard, Elias Ølsgaard. Århus byhistoriske udvalg 1990. 55 s. incl. billedtilleg. Pris: 48.80 kr.

Annegrete Dybdahl har skrevet interessant om to Århus-kunstnere, brødrene Ølsgaard. Men i sammenhængen her er det Vagn Dybdahls minder om rektor, dr. phil. J.K. Larsen (1874-1951) »Reaktion og frisind« (s. 7-28), der skal nævnes. Det er en biografi, hvor vi følger hovedpersonen i store træk fra vugge til grav med oplysninger bl.a. om Larsens latinske lærebog, disputatsen om de oldspanske konjunktiver fra 1910 og bogen om nyprovincalsk renæssance fra 1943.

Det særlige er knyttet til skildringen af J.K. Larsen som rektor på Marselisborg Skole fra 1916 til 1939. Dybdahl har selv haft ham i 1930'erne, og de små erindringsglimt har præg af sympati og respekt. Tillige af forundring over rektors tilsyneladende modsætninger: konservativ i politik, tilhænger af et Danmark til Ejderen, modstander af non-figurativ kunst – og så alligevel frisindet og tolerant i sin skoleledelse, om-

sorgsfuld når det gjaldt de enkelte elever og en fortræffelig lærer. Der var format over rektor, også i forholdet til de lokale skolemyndigheder. Derpå giver Dybdahl gode eksempler, gravet frem i studiet af arkivalierne.

Vikommer rektor Larsen nært ind på livet, også gennem valgte billeder, og vi indføres i hans syn på undervisningens opgave og indhold. Den slags principielle udsagn plejer at finde plads i de årlige dimissionstaler. For Larsens vedkommende kan tilføjes en henvisning til et bemærkelsesværdigt foredrag, han holdt på Lærerforeningens oktobermøde i 1915, næppe uden betydning for rektorudnævnelsen året efter. Det handlede om »den højere skoleundervisnings stofbehandling« og anbefaler en »videnskabelig form, der afpasses og tillempes efter elevernes alder og udvikling« (om bl.a. grammatik, oversættelse og fortolkning, Beretning om mødet, udg. 1916).

En skoleleder, som var både pædagog og videnskabsmand. Det er blevet en altfor sjælden kombination, og netop derfor er det vigtigt, at dens karakter drages frem. Et så lødigt biografisk essay som dette om den lærde rektor J.K. Larsen er med til at belyse en halvglemte side af vort gymnasiums historie.

Vagn Skovgaard-Petersen

Thyge Winther-Jensen: Undervisning og menneskesyn, belyst gennem studier af Platon, Comenius, Rousseau og Dewey – en antropologisk betragtningsmåde.

Akademisk Forlag 1989. 225 s. ill. 180 kr.

Afhandlingen er en disputats, som i 1988 blev forsvaret ved Oslo Universitet og gav forfatteren den filosofiske doktorgrad. Deri ligger et løfte om nyhedsværdi i form af videnskabelig indsigt. Det skærper læserens appetit. Det samme gør Bente Sivertsens omslag: silhouetter af en 1700-tals hovmester over for en nutids-dreng på rullestol.

Det videnskabelige apparat synes at være i orden. Der savnes et engelsk resumé. En del af bi-personerne, også inden for forskningstraditionen, kunne med fordel for læseren have fået en præsentation, eksempelvis Joh. H. Alsted (s. 52) og M. Landmann (s. 166 o.fl.st.).

Det nye er en systematisk og sammenlignende brug af fire pædagogisk-filosofiske forfatterskaber, de i bogens titel nævnte. Hver af dem får et kapitel om liv, forfatterskab og åndshistorisk baggrund, om verdens- og menneskeopfattelse

samt om denne opfattelses konsekvenser for undervisning og dannelse. Hensigten er at afdække, i hvor høj grad menneskeopfattelsen faktisk satte spor i deres undervisningsprogram, dvs. i undervisningens *mål, curriculum og metode*. Disse tre grundlæggende kategorier, »den didaktiske egenverden«, lægges til grund, fordi de er »udtømmende i den forstand, at alle udsagn vedrørende den undervisende handling kan henføres under en af de tre kategorier« (s. 18). I hver enkelt studie efterspores altså menneskeopfattelsen og de konsekvenser, som dennes værdier får for undervisningen og grundkategorierne. De fire forfatterskaber er valgt, fordi hver især udtrykker en helstøbt teori, som i den pædagogiske historie har været epokeskabende. »Det pædagogiske univers ændrede sig i teoretisk henseende afgørende efter disse teoris fremkomst, og deres indflydelse kan spores også i den aktuelle pædagogiske debat – ofte uden at vi er vidende om, hvor ideerne stammer fra« (s. 21).

Undersøgelsen af de fire forfatterskaber under den nævnte synsvinkel er gennemført med dygtighed. På baggrund af stor læsning uddrager forfatteren det helt væsentlige, ofte belyst gennem velvalgte citater. Platons »Staten« anskues præcist som det pædagogiske værk, det er. – Comenius' »pansofiske« arbejder beskrives som det første egentlige folkeoplysningsprogram – at lære alle alt alsidigt (*omnes omnia omnino*) var et universelt dannelsesideal: alle er vi uanset tro, race og køn Guds udtrykte billede. – Rousseaus frigørelse af barnet, en »vild, opdraget til at leve i byer«. Fra 12 til 15 årsalderen bliver Emile indstillet på virkelig kundskabstildannelse, for i denne periode overstiger hans kræfter hans fornødenheder: det er videbegærets tid, men ikke baseret på andres autoritet. »Han skal ikke lære videnskab, han skal selv opfinde den.« – John Deweys understregning af foranderligheden – også et grundtræk i hans syn på demokratiet – og af tænkning som handling –: den udforskende, videnskabelige metode som hjørnesteinen i den menneskelige dannelsesproces.

Grundigt og interessant diskuteres konsekvenserne for undervisningens mål, indhold og metoder, herunder også kritiske indvendinger. I det sammenfattende kapitel forsøges – med støtte i Ernst Cassirers *An Essay on Man* (1944) og i Michael Landmanns *Philosophische Anthropologie* (1954) – en vurdering af de fire opfattelsers tidsbindinger og originalitet. De generelle konklusioner er – og må vistnok være – vage: erfarin-

ger på et udvalgt materiale om menneskeopfattelsen som mellemled mellem samfundsforhold og undervisning. Jeg synes, der er et kildekritisk problem, som ikke får nok opmærksomhed: hvad har de senere af forfatterne hentet hos de tidligere? Men ideen er interessant: menneskesynet som »et formidrende mellemled, der ofte øste af kilder, som rakte langt ud over de aktuelle samfundsmæssige forhold« (s. 178).

Den historiske undersøgelse viser, hvordan en klassisk, en teologisk, en rationalistisk og en biologisk menneskeopfattelse efter tur afgav en fælles almen referenceramme, inden for hvilken individuelle forskelle fandt en plads. Forfatterens energiske og stædige fordring på den udstukne problemstilling giver ny indsigt i de fire perioders sammenhænge og tillader en begrundet sondring mellem flygtigt og stabilt i undervisningens kategorier. Men hvad så med en nutid, der ikke kan præsentere nogen sammenhængende idé om mennesket?

Det spørgsmål tages op i slutningen, omend kortfattet. Det sker i en præsentation af kulturantropologiske synspunkter: mennesket som både kulturskaber og kulturskabning. Også disse får konsekvenser for undervisningen. Her henvises bl.a. til Cassirers symbolformer – religion, sprog, kunst, historie og (natur)videnskab – som fundament i en kulturbaseret læreplan. Denne bliver på en måde et opgør med Rousseaus kulturfjendtlige holdning og med Deweys biologiske livssyn. »Mellem mennesket selv og dets omverden findes en tredje verden, de symbolske formers verden. Det er gennem denne, indtrykkene fra omverdenen forarbejdes, og det er over den, vi handler i forhold til omverdenen.«

Det allersidste afsnit om den antropologiske betragtningsmåde kunne gerne være udeladt. Det har karakter af appendix og fortjener udfoldelse i en anden sammenhæng.

Afslutningsvis er der grund til at fremhæve den systematiske brug af pædagogisk historie i en målrettet analyse; et så farligt begreb som menneskesyn får faktisk indhold og mening i de fire forfatterskaber. Den perspektivrige pointe er efter undertegnede vurdering påpegningen af denne tredje faktor, øjensynlig en mulighed i både fortid og nutid: det formidrende mellemled, de symbolske former. Dannelse kan øjensynlig være en dynamisk størrelse. Her er taget skridt på vejen til en udforskning af den i en kulturantropologisk sammenhæng.

Vagn Skovgaard-Petersen

Med henvisning til Christian VI's Forordning om Skolerne paa Landet af 23/1-1739 har man i 1989 fejret 250-året for den norske folkeskoles grundlæggelse. Det teologiske Menighedsfakultet, nærmere bestemt fakultetets kirkehistoriske sektion, har med udgivelsen af ovennævnte værk markeret dette skolejubilæum. Det er blevet til en smuk og særdeles læseværdig bog. De højt kvalificerede forfattere har tilsigtet – og også opnået – at den kan læses af enhver, der har interesse for emnet. Den omfattende litteraturliste på 6 tættrykte sider samt de udførlige registre medfører, at værket desuden kan anvendes af studerende som introduktion til videre studier. Endelig vil interesserede udlændinge påskønne det afsluttende Summary på engelsk.

Efter en kort oversigtlig indledning følger fem hovedkapitler, der skildrer hovedfaserne i udviklingen fra 1739 til 1989. Derpå følger et opsummerende kapitel samt et sidste kapitel, der opridser nogle fremtidsperspektiver. – Redegørelsen i de fem hovedkapitler følger ikke nogen fælles systematik, hvilket bl.a. skyldes, at problemerne varierer fra den ene periode til den anden. Alligevel er der god sammenhæng i fremstillingen, idet to vigtige emner behandles i samtlige kapitler. Det drejer sig dels om gældende love og bestemmelser, dels om de anvendte lærebøger, hvis betydning for undervisningens hverdag selvsagt har været aldeles afgørende.

I det følgende skal gives et kort signalement af udviklingen samt – hvor dertil anledning gives – indskydes nogle sammenligninger med situationen i Danmark. Det første hovedkapitel omhandler perioden 1739-1850. Beskrivelsen af undervisningens formål, indhold og organisering svarer i store træk til, hvad vi kender fra Danmark. Dog bemærkes, at de såkaldte omgangsskoler synes at have spillet en større rolle i Norge. I det vidtstrakte land, hvor befolkningstætheden var lav (bortset fra i Oslo og Bergen), udgjorde de faste skoler så sent som omkring 1850 kun ca. 10% af samtlige skoler. – I den følgende periode, fra 1850-1890, foretages »det store spring« fra menighedsskole til borgerskole. Med loven af 1889 bliver skolen, hvis formål og virke tidligere var anskuet ud fra kirkens behov, til en skole, hvis faglige indhold og organisering var bestemt af de nye krav, samfundsudviklingen

stillede. Endvidere bestemtes, at præsten ikke længere er født formand for det lokale skolestyre, samt at biskoppen ikke længere skal være øverste skolemyndighed på stiftsplan. Dog bevarede de kirkelige instanser tilsynet med kristendomsundervisningen. I Danmark skal vi helt frem til 1933, før en tilsvarende udvikling finder sted.

Perioden 1890-1940 præges af opgøret mellem den pietistiske lægmandsbevægelse og arbejderbevægelsen. Træffende bemærkes, at begge bevægelser havde karakter af utopier, hvis sigte var henholdsvis en kristen kulturrenaissance og den »ny tid« i politisk forstand. Ud fra begge synspunkter var det vigtigt at »erobre« skolen. Kampen skærpedes, da Arbejderpartiet i 1935 vandt regeringsmagten. Et af resultaterne blev en reduktion af kristendomsfagets timetal. – Den følgende periode 1940-1960, indledes med de fem dramatiske besættelsesår. Modstanden mod nazivældets ideologiske felttog på skolens område førte til en alliance mellem kirke, skole og forældre. Som organisatorisk centrum for videreførelsen af dette inspirerende samarbejde skabtes i 1945 det stadig meget aktive Institutt for Kristen Oppseding (IKO).

En skelsættende begivenhed i perioden 1960-1989 var vedtagelsen af den nye lov om grundskolen af 13/6-1969. Arbejderpartiet fik hermed gennemført den 9-årige enhedsskole, et længe næret skolepolitisk ønske. Kristendomsundervisningen bliver almen-pædagogisk begrundet og mister derved endegyldigt sin karakter af dåbsundervisning. Men også en række andre nyordninger er værd at bemærke. Det reducerede timetal hævdes til 21 ugentlige timer i alt i det niårige forløb. Til sammenligning kan anføres, at faget i dagens Danmark har 10 ugentlige timer i samme forløb. – Endvidere noteres, at medlemmer af en luthersk frikirke nu får adgang til at undervise i faget, samt at der for elever, der er fritaget fra kristendomsfaget, nu tilbydes en alternativ livssynsundervisning. – Periodens sidste tiår karakteriseres af en vis reformtræthed blandt lærerne. Af positive tiltag bemærkes dog en stærkt øget produktion af nye læremidler til faget.

Det opsummerende kapitel koncentrerer om tre punkter. Først bemærkes at selv om kristendomsundervisningen ikke længere er dåbsundervisning, formidler den bibelhistoriske fortælling dog stadig i væsentlig grad en sådan. Vedr. den nye skoles »sjæl« bemærkes dernæst, at nyordningens kombination af kristelig oplysning og

humanistisk dannelse i virkeligheden repræsenterer en genoptagelse af en tradition, der går tilbage til Luther og Augustin. Endelig bemærkes, at nutidens svigtende forældreengagement, når det kommer til stykket nok er det mest markante traditionsbrud, der har fundet sted i løbet af de beskrevne 250 år.

Det afsluttende afsnit om det fremtidige samarbejde mellem kirke og skole meddeler en række praktiske forslag og giver samtidig udtryk for en ny situationsforståelse: Kirkens repræsentanter vil for fremtiden være at opfatte ikke som kontrollører af kristendoms lærerne, men som ressourcepersoner.

Om bogen som sådan skal til sidst anføres et par desiderata samt en enkelt kritisk bemærkning. Som dansk læser kan man ikke undgå at lægge mærke til, at de kulturmødeproblemer, som indvandrerbørnenes tilstedeværelse i skolen repræsenterer, her kun lige nævnes to gange (s. 156 og 178). Måske kan man heraf slutte, at disse problemer ikke er så presserende i Norge, som de er i nutidens Danmark. – I det hele taget savner man i denne bog eleverne. Det skulle dog ikke have været umuligt at finde udtalelser, der belyste elevernes oplevelse af skolen og dens kristendomsundervisning. Muligvis er det dog en elevreaktion, der skinner igennem, når det med allusion til en berømt lærebog nævnes, at man har omskrevet et led i trosbekendelsen med ordene »pint under Erik Pontoppidan«.

Dernæst en kommentar til en af bogens teser: At det var konfirmationsanordningen af 1736, der var den konkrete, praktiske foranledning til udarbejdelsen af skoleforordningen fra 1739. »Det var altså innføringen av konfirmasjonen i 1736, som gjorde allmueskolen av 1739 nødvendig« (s. 16 f, 39 f). – Hertil er at sige, at tilblivelsen af forordningen fra 1739 snarere må forstås i et andet og lidt længere perspektiv. Lige fra sin tronbestigelse i 1730 var Christian VI levende optaget af en reform af skolevæsenet. Ligesom det nuomdage ofte er tilfældet i ulandene, begyndte man reformerne fra oven og arbejdede sig derpå nedefter i systemet. I 1732 fik universitetet en ny fundats. Året efter nedsattes en kommission til forberedelse af en reform af de lærde skoler. Dernæst kom turen til landsbyskolerne, det nederste trin i systemet. Allerede i 1735 udsendte kongen en skrivelse til samtlige biskopper i Danmark og Norge med påbud om at indberette, hvor mange skoler der fandtes i de enkelte stifter, hvor mange nye der var brug for, og hvad

etableringen af nye skoler ville koste. Når forordningen om skolerne på landet først kom i 1739, skyldtes det, at et kommissionsforslag fra 1736 skulle grundigt bearbejdes, og at det desuden blev nødvendigt at indhente supplerende oplysninger fra stifterne.

Det er hele dette omfattende reformprogram, der udgør kontekst og baggrund for forordningen af 1739. Konfirmationsanordningen fra 1736 er et vigtigt led i hele denne proces, hverken mere eller mindre. Den opfattelse af forløbet, som nærværende bog giver udtryk for, holder derfor ikke stik.

Afsluttende skal nævnes, at bogens anvendelighed som studiebog ville blive væsentligt forøget, dersom man som supplement udgav en kommenteret samling af de vigtigste tekster. Ideen videregives hermed til redaktøren og forfatterne. De opfordres til hurtigst muligt at fortsætte deres fortræffelige arbejde, mens de endnu har dampen oppe!

K.E. Bugge

Ingrid Nilsson (red): Skilda lärohus.

Privat och offentlig undervisning – växelverkan, alternativ, förnyelsesinsatser. Rapport från ett nordisk symposium i Höllviken, Sverige, 5-6 november, 1987. 126 s. 1989.

I august 1979 iværksatte Birgit Rodhe som medlem af en borgerlig svensk mindretalsregering et udredningsarbejde om privatskoler og privatundervisning i Sverige, og dette initiativ har hun siden fulgt op som forsker. I 1985 blev hun som leder af et uddannelsespolitisk forskningsprojekt vedrørende samme emne knyttet til Pedagogiska Institutionen ved Lunds Universitet og tog i den forbindelse initiativ til afholdelse af et nordisk symposium om forholdet mellem privat og offentlig undervisning. Et af symposiets resultater blev denne rapport, der rummer symposiets indlæg samt en kommentar ved Gunhild Nissen og en opsummering ved Ingrid Markussen.

Rapporten omfatter elleve korte og ret koncentrede indlæg, der alle er udstyrede med korte afsnit, overskrifter og summaries. Redaktøren Ingrid Nilsson, der er knyttet til projektet og selv har et indlæg, har tydeligvis givet forfatterne nogle faste retningslinier, og det betyder, at vi for en gangs skyld står med en artikelsamling, hvor læseren har mulighed for at gøre sig nogle komparative overvejelser. Problemet med denne rap-

port er bare, at spændvidden i emnerne er for stor, og den faglige debat refereres ikke. Gunhild Nissens kommentar drejer sig udelukkende om den grundtvigske friskoletradition, og Ingrid Markussen nøjes med at gennemgå de rejste problemstillinger og afledte spørgsmål. Tilsyneladende er det uddannelseshistoriske forskningsmiljø i Norden ikke så omfattende, at der er basis for en faglig debat om 2-3 emner under en fælles overskrift. Det ideelle ville jo være, hvis hvert indlæg allerede på symposiet var blevet mødt med faglig kritik fra et andet nordisk land, og at indlæg og opposition derefter var blevet revideret og trykt. En sådan faglig internordisk debat ville uden tvivl være meget frugtbar, men den har ikke været mulig på det foreliggende grundlag. De fleste indlæg er i høj grad enkeltstående.

Derfor har man som læser nok mest fornøjelse af at læse de nationale bidrag samlet. Birgit Rodhe og Tomas Englund lægger i deres indlæg vægt på det komparative og forholder sig begge til ikke-nordiske eksempler. Udgangspunktet for Birgit Rodhe er privatiseringstendenserne i nyere engelsk skolelovgivning, og Tomas Englund diskuterer principielt og aktuelt, om uddannelse er et privat eller offentligt gode. De øvrige svenske indlæg er skolehistoriske: Bendt Sandin lægger op til et forskningsprojekt om børneskolen i Stockholm ca. 1860-1900, Christina Florin og Ulla Johansson går lokalhistorisk til værks og undersøger et eksempel fra sidste del af det 19. århundrede, hvor nogle savværksejere i Sundsvall-distriktet prøvede at løse den offentlige skoles opgaver, og Ingrid Nilsson begiver sig ud i et bredere studium af børneskolen i jernværksmiljøer efter 1600. Det er karakteristisk for de svenske indlæg, at de er diskuterende og at de forholder sig til hinanden. De finske forskere har tilsyneladende lavet en arbejdsdeling, således at Taimo Iisalo bidrager med en oversigt over relationerne mellem det private og det offentlige skolevæsen i det 19. og 20. århundrede, mens Håkan Andersson diskuterer privatskolens betydning for den pædagogiske udvikling i det 20. århundrede.

I Danmark og Norge synes forskerne ikke at have afstemt deres bidrag efter hinanden. Knut Jordheim beskæftiger sig med de senere års vækst på privatskoleområdet og diskuterer årsagerne, og hans indlæg kan med fordel sammenholdes med de svenske. Det kan Olav Sunnanås ikke. Han har valgt at give en oversigt over privat læreruddannelse i den norske provins fra

1700-tallet til ca. 1950. Udgangspunktet for Vagn Skovgaard-Petersens artikel er den aktuelle situation, hvor de danske privatskolers andel af de skolesøgende børn er vokset til 10%, men selve artiklen, der handler om perioden ca. 1900-1930, er et forsøg på med mange detaljer at forklare, hvorfor privatskolen fik en så gunstig udvikling. Det andet danske bidrag er et case-study, hvor Peter Berliner undersøger baggrunden for driften af en dansksproget privatskole i Julianehåb på Grønland i 1931-33. Her er det teoretiske apparat lidt for omfattende i forhold til det meget velvalgte eksempel.

I rapporten er samlet en række væsentlige indlæg, der med udbytte kan sammenholdes med rapporterne fra tidligere nordiske uddannelseshistoriske symposier. Skridt for skridt nærmer vi os en situation, hvor forskningsresultaterne fra de enkelte lande kan bruges til at fremdrage udviklingsmæssige ligheder og forskelle. Disse indlæg er bl.a. p.g.a. deres koncentrerede form inspirerende læsning, men altså endnu ikke sammenlignelige.

Søren Ehlers

Finn Brandt-Pedersen: Rod i det grundtvigske.
Nøgleforlaget, Kolding 1989. 180 sider. 150 kr.

Finn Brandt-Pedersen, bl.a. tidligere højskolelærer og formand for højskolernes forening, har skrevet en bog med den dobbeltbundede titel *Rod i det grundtvigske*. Den er et ikke uvæsentligt bidrag til den nyere tids højskolehistorie og bør derfor bemærkes i denne årbog.

Forresten handler den ikke alene om det sidste slægtled. FBP er af gammel grundtvigsk slægt – tilhører så at sige »de ædles æt«, selv om han ikke stammer fra det øverste grundtvigske aristokrati, men det var jo heller ikke alene om at bære valgmenighederne, foredragsforeningerne, friskolerne og højskolerne. Der er interessante træk om denne baggrund, selv om FBP godt kunne have udvist større omhu med alment kontrollerbare enkeltheder. Man mærker, at hans fag er litteratur og ikke historie. Der er lidt for meget slør i den bevares skitseagtige omtale af ældre tiders forhold.

Men det vigtigste i bogen er to ting: skildringen af FBP's fader, forstander Arne Brandt Pedersen, Vrå, og fremstillingen af krisen på Askov højskole omkring 1970.

Arne Brandt Pedersen stod nok i 1950'erne og

1960'erne for mange unge højskolelærere som repræsentant for reaktionen, for de gammeldags og stive. Det var næppe retfærdigt, men mere et udtryk for en modsætning mellem ældre og yngre i højskolen, der altid har eksisteret, og som har mere at gøre med generationsopgør end med egentligt saglig uenighed. De »gamle« i højskolen har altid lagt vægt på traditionens værdier – også, men ikke alene, fordi en »oprørsk« højskole kan få besvær med elevtilgangen – og dem opdager unge først, når de bliver ældre. Det er den gamle og evigt nye historie. Arne Brandt Pedersen var en hædersmand, en dygtig skolemand og en mand, der forenede sine faste synspunkter med respekt for og anerkendelse af andres indsats – på deres sted. Det er desværre kun brudstykker af en biografi, der er i FBP's bog. Hans fader fortjener en hel.

FBP voksede op som »højskolebarn« på forskellige skoler og blev så selv højskolelærer. Det får han fortalt gode træk om – f.eks. om den utroligt knappe økonomi, der i stor udstrækning gik ud over navnlig de yngre lærere, der aldrig vidste, hvornår de fik løn (måske ikke en gang, hvor meget de ville få). Men også om skolemiljøet, om de positive sider ved en livsform, der i dag, en generation efter, synes utroligt fjern. Han var derfor alt andet end »højskolefremmed«, da han kom til Askov.

Siden omkring 1950 havde der været en latent strid om den fremtidige Askov-forstander. Arnfred var på vej mod de 70 og havde været forstander siden 1928. Det begyndte som en kamp for at få Johs. Novrup – tidligere Askovlærer, statskonsulent for ungdomsundervisningen 1942-50, nu forstander på den lille Magleås højskole – tilbage til Askov. Elevforeningen, mange lærere og bl.a. Arnfred selv støttede. Men nogle af de ældre lærere på Askov og en del forstandere på andre skoler var stærkt imod. De anså ham for at være en bleg humanist – med et citat i FBP's bog (desværre anonymt, men man kan nok gætte sig til, hvilken forstander det drejer sig om): repræsentant for »den fladeste amerikanske humanisme«. Striden blev så voldsom, at Novrup meddelte, at han ikke var kandidat til posten, og så udpegedes Knud Hansen i nogenlunde fred og ro.

Men da han trak sig tilbage i 1968, brød striden ud igen. I første omgang som ulmende gløder, der lå gemt i asken. Engberg-Pedersen, der bl.a. havde været forstander på Krogerup, formand for højskolernes forening og direktør for

ungdomsundervisningen, blev ansat uden åbenbar modstand. Den havde også været svær at motivere. Men han fik det hårdt. Nye læreransættelser gav uro blandt de gamle, (hvoraf nogle var ret unge, men følte sig truede af dygtige og ubeskedne nytillkomne), og et indviklet intrigespil blev indledt.

FBP har to indgange til dette stof – hans far var medlem af Askovs bestyrelse og har efterladt en dagbog om bestyrelsens forhandlinger, og FBP var blevet lærer ved skolen, for øvrigt mens han endnu var formand for højskolernes forening. Det gør, at man får et ganske tæt billede af spillet, men måske er det sværere helt at forstå, hvilke fundamentale modsætninger i højskolesyn man påberåbte sig i kampens hede. Naturligvis var der i 1968-71 – kampårene på Askov – et almindeligt ungdomsoprør i landet, og kravene om elevindflydelse var stærke, samtidig med at de ikke blev fremført med den allerstørste elskelighed.

Som undertegnede ser det – og jeg har kendt alle de mere betydende deltagere i bataljen – var der en grundlæggende rådvildhed over for, hvad der skulle være højskolens identitet i en ny tid. Det førte på nogle hold til krampagtig fastholden ved noget, som man troede var det centrale i traditionen – naturlig autoritet, saglig ikke-doktrinær undervisning, der ikke desto mindre hvilede på et grundtvigsk livssyn. Andre lagde tværtimod så stærk vægt på fornyelsen, at de var villige til at smide barnet ud med badevandet. Striden førte til, at Engberg-Pedersen måtte forlade skolen, og en række af de mest begavede yngre lærere rejste også. Men førte den til, at Askov højskoles identitet blev afklaret? Eller til, at man i det hele taget herefter kan tale om den danske højskoles identitet?

Det er et spørgsmål, om FBP ikke tager op, for han forlod ikke alene Askov, men højskoleverdenen som helhed, og vi, der har forladt scenen, kan kun se sminkning og rampelys. Men spørgsmålet er vigtigt, og nogen bør tage det op. FBP's bog er et vigtigt dokument i den forbindelse.

Så skal det nævnes, at der kom ny lovgivning på højskoleområdet i den periode, da FBP var formand for højskolernes forening. Noget af det, han fortæller om den proces, er nyt for mig, selv om jeg sad i de folketingsudvalg, der behandlede lovene – og noget oplevede jeg anderledes. Også det bør tages op: hvordan var samspillet mellem foreningen, embedsmændene, lovenes gang gen-

nem tinget? Lad mig blot sige en ting: vi fem (!) forstandere, der sad i folketingsudvalget, følte os hjælpeløse og uden bagland af nogen art. At vi faktisk var ganske sagkyndige på området, hjalp os ikke.

Poul Dam

Inger Marie Bak og Charlotte Hauberg:
Meget rosværdigt.

Århus Lærerforening 1840-1990. Viborg 1990.
144 s. 150 kr.

Det er en fornem publikation, Århus Lærerforening har udsendt i anledning af sit 150 års jubilæum. Den er skrevet af to faghistorikere, og den indeholder også megen solid skolehistorisk viden.

Fortællingen af den lokale forenings historie er, som det er naturligt, kædet sammen med en almindelig skolehistorisk redegørelse. Denne er ret fyldig. Der fortælles om skolelove, styrelseslove, lønningslove, læreruddannelse, delt og udelt skole, forældreindflydelse og meget andet. Det er tydeligt, at forfatterne, foruden at de måske selv har måttet sætte sig ind i stoffet som baggrund for opgaven at skildre lærerforeningens historie, også har ment, at den almindelige skolehistorie ikke kunne forudsættes bekendt af det publikum, bogen henvender sig til. I alt dette stof er der naturligvis ikke noget nyt, men det har sikkert givet mulighed for, at bogen også kan læses med udbytte af andre end lærere.

Samtidig er den kalejdoskopiske skolehistoriske redegørelse nok bogens problematiske side. Selv om de allerfleste oplysninger naturligvis er rigtige, gør man klogt i at være lidt på vagt. I en omtale af alment skoleloven af 1903 hedder det, at »Landsbyskolerne var ikke omfattet af loven«. Nej naturligvis, det var jo en lov om højere alment skoler. Men senere i samme spalte (s. 50) siges, at »Både 1899-loven og 1903-loven var opdelt i to skoleordninger, den landsbyordnede og den købstadsordnede«. (I øvrigt hedder det købstadsordnede. Ellers skulle det vel også hedde landsbysordnede.) Og hvad mon det betyder, når det på s. 51 siges, at præsterne ved skoleloven af 1903 mistede deres tidligere ret til indflydelse på skolekommissionernes arbejde? På s. 86 oplyses det dog korrekt, at præsterne mistede deres fædte medlemskab i 1933.

På s. 51 oplyses det, at »at 1903-loven tillod endog, at børn blev fritaget for undervisningen

i religion, hvis forældrene ønskede det«. Det gjaldt kun elever, der ikke tilhørte folkekirken, og for dem havde reglen eksisteret siden 1851.

Uden forkundskaber vil det være umuligt at vide, hvordan man skal forstå forklaringen (s. 94-95) om landsbyskoler og købstadsskoler og skoleloven og lønningsloven af 1958. Skoler på landet havde også før 1958 kunnet være købstadsordnede, men så var de netop ikke mere landsbyskoler. Det nye var, at ministeriet i nogle tilfælde kunne forlange købstadsskoleordning indført, og at forskellen nu kun var en forskel med hensyn til skolernes ledelse og lærernes lønning, ikke en forskel med hensyn til børnenes undervisning.

Den slags præger ikke bogen, men det må nævnes, fordi den populære form, der er helt uden kildeangivelser, stiller meget store krav til korrekthed og umisforståelighed. Det er svært at kontrollere oplysningerne. Det ville have været rart med kildeangivelser, og det gjorde vel heller ikke et festskrift mindre festligt. Når der bare skrives »en præst skrev«, og når f.eks. formænd og skoledirektører kun nævnes ved deres stilling og ikke ved deres navn, føler man sig snydt for noget. På s. 79 er anført et citat, som er meget nedladende over for små skoler, men der oplyses overhovedet intet om dets ophav. Det ville dog sige mere, hvis det ikke var forfatterens hemmelighed, hvem der havde sagt det.

Det interessanteste for den i den almindelige skolehistorie nogenlunde velbevandrede er naturligvis foruden stoffet om skolevæsenet i Århus det organisationshistoriske. Her er tale om ikke almindeligt bekendt stof, som altid må interessere også uden for lokalområdet. Forfatterne gør meget ud af at skildre den modstand, der var hos mange lærerinder mod sammenlægningen i 1965 af lærerforeningen og lærerindeforeningen. Og det er vel rimeligt nok. Men man spørger sig selv, om det virkelig var den sag, der var den udførligste redegørelse værd. Hvad var det for spændinger, der førte frem til Martin Rømers valg til lokalforeningsformand i 1979? Der anføres nogle citater af Martin Rømer og en senere unavngiven formand om den ny foreningspolitiske linie, men de udtrykker vist mest kontinuitet med tiden forud. Der konkluderes, at der blev indført en ny strategi med vægt på både det pædagogiske og det lønpolitiske. Men det er da absolut ikke noget nyt i lærerforeningen. Det konkluderes også, at lærerne indgik i et samarbejde med andre organisationer. Samarbejde med eller i FTF er også gammelt. Hvis der med

FO menes LO, er det nok nyt, men så havde det været værd at høre meget mere om. Ellers ser det ud, som om det væsentlige var, at man begyndte at strejke. Det har sikkert også været virkningsfuldt, men i hvilken retning? Det har næppe højnet lærernes eller skolens status.

Det bemærkes (s. 52), at lærere, elever og forældre endnu i 1920 kun havde ringe indflydelse på skolevesenets indhold, sammensætning og administration. Det står i et afsnit om råd, udvalg og kommissioner. Det må undre meget, at indførelsen af lærerråd i 1904 slet ikke omtales. Ordet lærerråd findes vist slet ikke i bogen. En unavngiven formand i Århus skal i sin beretning i 1971 have omtalt lærernes frustration ved over for eleverne at skulle være samfundets formidlere af demokratiske ledelsesprincipper, samtidig med at de selv befandt sig på en af landets mest udemokratiske arbejdspladser. Hvis lærerne og lærerforeningen i Århus har opfattet strejker som den væsentligste mulighed for demokratisk indflydelse, skal man måske ikke undre sig over, at vort arbejdspladسدemokrati i form af ansvarlig indflydelse gennem lærerråd og fælleslærerråd har kunnet afskaffes, uden at der har stået megen gny om det.

De kritiske bemærkninger og de tanker, som det er bogens fortjeneste, at den sætter i gang, skal ikke tages som udtryk for, at det er en dårlig bog. Det er en rigt illustreret, indbydende og solid bog, som kan anbefales mange til læsning med stort udbytte. Den er meget rosværdig.

Lejff Degnbol

Kaj Toftgaard Jakobsen: Sydfyns Lærerkreds i 125 år.

Svendborg 1988. 32 s.

Det lille hæfte er i A4-format, men trykket er stort, og der er megen luft på siderne, så det er hurtigt læst. Det er en meget fordringsløs skildring af kredsens historie, inddelt efter formandsperioder. Der er i nogle tilfælde en kort omtale af formændene eller andre markante bestyrelsesmedlemmer, i andre tilfælde fortælles træk fra protokollerne, som forfatteren har fundet interessante. De har som anden god lokalhistorie ikke blot lokal interesse.

Det må kunne sætte måske ikke bare tanker, men også undersøgelser i gang at se, hvor stor hengivenhed en lærerkreds i begyndelsen af dette århundrede tilsyneladende kunne have over for

en provst. Det er f.eks. også interessant at se, at Svendborg Amts lærere i 1955 kunne vedtage en resolution, hvor man opfordrede til forbud mod nedbrydende tegneserier.

Det er en stor kunst af et stort materiale at uddrage meget lidt. Det er her gjort med tilsyneladende let hånd. Når der er kommet noget læseværdigt ud af det, er det sikkert, fordi det ikke er gjort uden overvejelser, hvad forfatteren da også indrømmer i forordet.

Lejff Degnbol

Tage Heunicke og Jens Møllerup: Lærerstand på Langeland.

Bidrag til Langelands lærer- og skolehistorie, Rudkøbing 1989 (Rudkøbing Byhistoriske Arkiv og Danmarks Lærerforenings Langelandskreds), 399 s., ill.

Med denne bog, der er udgivet i anledning af Langelands lærerkreds' 150 års jubilæum, har Langeland fået en komplet lærerfortegnelse (så vidt det er muligt). De to forfattere har delt indsamlingsarbejdet mellem sig omkring byggeriet af Centralskolerne midt i halvtredserne, og således falder de mange lærerbiografier i to halvdele: Før og efter centralskolen – og derefter præsenteres stoffet i næsten streng geografisk orden: Langeland fra nord til syd, idet Rudkøbing som købstad dog får en kronologisk samlet plads midt i bogen. Materialet er samlet med et erklæret personallhistorisk formål, og forfatterne forsøger i bogens andet forord at tage brødet ud af munden på en anmelder ved at citere en åndsbeslægtet for en betragtning om, at andre måske havde kunnet lave en anderledes og bedre bog, men nu har forfatterne altså gjort det bedste de kunne, og her er materialet så til rådighed for publikum.

Selvom man accepterer dette oplæg til bogens komposition, er den ikke uden pletter. Den værste er nok kildehenvisningerne i teksten: Man læser i biografierne og møder af og til en uigennemskuelig forkortelse undervejs. Den går man så til forkortelseslisten forrest i bogen for at forstå. Her opløses forkortelsen summarisk med en henvisning til *litteraturlisten* for den fulde titels vedkommende. Så leder man i bogens anden ende og finder – ikke en litteraturliste – men en rubrik, der hedder *trykte og duplikerede kilder*, som rummer anvendt litteratur. Men den er opstillet efter et tilfældighedernes princip og altså end ikke ordnet alfabetisk; den er næsten ubrugelig for læseren!

Man kunne have ønsket sig en redegørelse for indsamlingen af personalia: Som den første beskeden oplysning under rubrikken: *Utrykte kilder*, finder man denne passus: *Personlige oplysninger fra størstedelen af den nulevende lærere* (!). Hvordan er de indsamlet? Ved en skemaenquête, kunne man forestille sig. Men hvorfor så ikke fortælle, hvad man har spurgt om, og markere hvem, der har svaret – evt. ved en stjerne-markering af biografien. Biografierne er meget uensartede: Hvorfor f.eks. oplyse afgangskarakteren fra seminariet for visse lærere, når andre går fri? Dertil kommer, at hvis læseren ikke er skolekyndig er karaktererne svære at forstå – de meddeles nemlig uden et fælles udtryk og form, samt uden oplysninger om virkelig valør i samtiden!

Selve fortegnelsen er ikke uden huller: Jeg har fundet flere, men den værste er vist den spændende A.M.C. Reehof, der var lærerinde i Tranekær i flere forskellige sammenhænge. Jeg brugte registret for at finde den egentlige biografi og fandt henvisning til side 318 (i almindelighed er tekstens krydshenvisninger svære at bruge). Ingen Reehof der! Hun står under Petersen, fordi hun er gift P., men det harmonerer ikke med stikordet Reehof (der tillige staves Reehoff i biografien). – Og Finn Due Østerbye, der ved sin udnævnelse i 1980 til ledende skoleinspektør ved Rudkøbings kommunale skolevæsen omtales som hidtidig viceinspektør; det får man ikke at vide i hans biografi side 231. Sådanne nogle inkonsekvenser svækker tilliden til listen i øvrigt, og det er synd.

Der er for mange støberande i denne bog og mange steder ses det, at bogens to halvdele ikke er afstemt indbyrdes. Fortegnelsens styrke ligger i, at den medtager næsten rub og stub. Man kan læse i biografierne og skolehistorierne og selv drage sig sine konklusioner. Men når kredsformanden i Langelands lærerkreds udtrykker håbet om, at denne bog vil »være med til at belyse ikke blot strukturændringerne i de langlandske skolevæsen, men også den meget store udvikling, lærernes arbejdsmæssige forhold og rolle i samfundet har gennemgået« i bogens første forord, svigtes disse forventninger af bogens strengt familiehistoriske indfaldsvinkel. Jeg savner en social samspilsanalyse mellem lærerne og omverdenen, for at gøre det rigtigt vedkommende for en ikke-øbo. Det bedste, man kan gøre, er at læse de små skolehistoriske oversigter, som findes som optakt til bogens enkelte dele, især Rudkø-

bing men også Tranekær og Lindelse. Her findes mange antydninger til problemstillinger. En solid skolehistorisk viden hos læseren giver bogen ekstra kvalitet, medens den forudsætningsløse er ilde stedt. Jeg tror ikke engang, vi får at vide, hvorfor centralskolerne kommer midt i 50'erne. Det skyldes de modsatrettede interesser, der ligger i befolkningsvandringen fra land til by og bevidstheden om behovet for et kvalificeret undervisningsvæsen på landet. Forankringen i omverdenen fattes desværre også i omtalen af udnævnelsen af ny overlærer i Rudkøbing skolevæsen i 1925. Vi får at vide, at N. Nielsen Ravn blev politisk udnævnt, dvs. udnævnt ved socialdemokratiske manøvrer, der tilsidesatte skolekommissionens flertal og indstilling. Så vidt, så godt, – men det er upassende at boble af skadefryd, så snart man kan iagttage at han var egensindig og hurtigt, dvs. i 1929, blev uvenner med socialdemokratiet. Hvorfor ikke fortælle læseren, hvad man blev uvenner over?

Det er en veludstyret bog. Man kunne derfor have ønsket sig en virkelig langlandske skolehistorie. Altså en almindelig redegørelse for undervisningens historie, skrevet på baggrund af den eksisterende litteratur, som jo også har været anvendt her, og derefter kilde- og arkivfordybelse med henblik på at frilægge spændingsfelter i forløbet. Konfliktsituationer bringer ofte menigmand frem i lyset, hvor han ellers ville fortabe sig i almindelig historie. Der må have været mange konfliktområder at stikke næsen i: Øvrigheden, dvs. lensgreven på Tranekær og provsten, og brugerne (lokalbefolkningen) har næppe altid haft fælles interesser i undervisningen. Der må have været masser af sager der berører livet i skolen og beskriver lærerens rolle i samfundet. Målet kunne være en bog, hvor iagttagelser trækkes frem og konklusioner begrundes undervejs, så læseren får en intellektuel oplevelse ved læsningen. Denne bog er først og fremmest en håndbog, når man har brug for at vide noget om lærerkorpset på Langeland.

Steen Ove Christensen

Hanne Mehl (udg.): Dagligliv og lærerkår. A.P.A. Kolstrups optegnelser fra Thyborøn 1895-1904.

Forlaget Limfjordstangen 1989. 104 s., ill.
 Pris: 148 kr. + evt. forsendelse. Fås hos boghandlerne i Lemvig el. hos Hanne Mehl, Lærkegade 8, 7673 Harboøre. Tlf. 97 83 41 33.

Hanne Mehl er leder af Lokalhistorisk Arkiv for Thyborøn-Harboøre kommune. Hun fik i 1980 kopi af nogle optegnelser, som lærer Anders Peder Andersen Kolstrup havde gjort i sin tid som lærer i Thyborøn fra 1895 til 1907. På baggrund af sine notater nedskrev lærer Kolstrup i 1931 sine erindringer, halvdelen drejede sig om tiden i Thyborøn. Hanne Mehl har haft lejlighed til at gennemlæse optegnelser og erindringer, takket være velvilje fra lærer Kolstrups efterkommere, og hun har på det grundlag redigeret og udgivet en dejlig lille bog.

Da Kolstrup i 1931 sammenskrev sine optegnelser, har han formentlig gjort det med tanke på børn og børnebørn. Han har ønsket at fortælle dem, hvordan det var at være en lærer før århundredskiftet i et af landets barskeste sogne. Et skoledistrikt på kun 12 familier, hvoraf de fem var søskende. Der var 17 børn i skolen. Hanne Mehl har gjort en stor indsats for at identificere personer, finde indholdsricke billeder af dem og deres omgivelser og skrive en udmærket introduktion om skoleudviklingen i Agger sogn og specielt Røn skoledistrikt. Personregistret bag i bogen supplerer tekstens oplysninger.

Skildringen er et interessant bidrag til den lokale historie. Den fortæller nøgternt om store og små begivenheder, bl.a. om stranding, et bryllup og en strandauktion. Vi hører om »børsterne«, en ikke nedsættende betegnelse for arbejderne ved kystsikringen. Der er naturligvis meget om skolen. Vi får noget at vide bl.a. om skolestuen, praktisk sløjd, om tegning, skolehaver og skolebadning, om skolebørnernes deltagelse i praktisk arbejde og om lærerens forbavsende gode økonomi.

Der har været fremdrift i Kolstrup. Der blev trods modstand bygget ny skole, Røn-boerne fik deres sygekasse, Kolstrup rejste selvanden til København og fik foretræde for finansudvalgets formand, da det gjaldt penge til istandsættelse af hofde 56.

Kolstrup er en god fortæller. I usentimental stil har han fastholdt et tidsbillede. Vi har ikke ret mange indgange af den kvalitet.

Vagn Skovgaard-Petersen

Christine Plov: Lærerhjem og Lærerindliv. Erindringer fra Sønderjylland 1871-1920.

Udgivet af Niels H. Kragh-Nielsen i Serien Sønderjyske Levnedsløb nr. 26. Historisk Samfund for Sønderjylland, Aabenraa 1989.

Denne lille erindringsbog begynder smukt og beskæmt med Christine Plovs egne ord: »Det hele var måske kun småt, men for mig blev det godt – ud fra dette skriver jeg.«

Hermed er tonen slået an.

Man får ved læsningen et stærkt og tydeligt billede af en personlighed, der nok hørte til »de stille i landet«, måske ikke med en usædvanlig skæbne i sin samtid, men med en fascinerende evne til at videregive en mængde detaljer, der lægger sig til en smuk mosaik.

Christine fødtes i små kår i et lærerhjem i Starup i den tyske del af Sønderjylland. På hende passer det i sjælden grad, at hun blev opdraget i gudsdygt og nøjsomhed, men tillige med det stærke præg af at være dansk under de vanskelige vilkår.

I glimt er der i beretningen meget fine og klare personskildringer og mange udtryk for forfatterens egen trofasthed og hengivenhed. Med megen blufærdighed strejfs små personlige oplevelser i ungdomsårene, men genertheden hører op, når der tales om de kendte danske sange eller om hendes tilhørsforhold til de steder og menigheder, hun blev en del af.

Bogen indeholder mangt et kig ind i de skolestuer, hvor hun fik sit virke, og afspejler på en stilfærdig måde forfatterens kærlighed til skolearbejdet og ikke mindst til eleverne. Skildringerne af tilværelsen som lærerinde ved de små skoler på landet er dels præget af de ydre vilkår i de små loftsværelser, der blev stillet til hendes rådighed, dels af det idelige pres, som tilsyn og kontrol lagde på det daglige skolearbejde. Ikke desto mindre går glæden ved arbejdet som en rød tråd gennem disse afsnit af erindringerne.

Selv om udgangspunktet er en vis beskedenhed, lærer man ved læsningen et menneske at kende, der – næsten modvilligt – afslører rige evner og klare holdninger, parret med beslutsomhed og viljestyrke. Særlig stærkt står i denne retning et afsnit om, hvordan hun tog sin afsked for i 1900-01 at søge uddannelse på lærerhøjskolen med et legat på 600 kr., skænket af nationale kredse i København. Hendes skildringer af livet i hovedstaden med gode venner og fremragende lærere er særlig levende. Det samme gælder beretningen om hendes ophold på Askov højskole det følgende år.

Tiden i Nordslesvig under tysk herredømme, afstemningen og genforeningen er skildret i mange beretninger. Denne livsskildring fra en »græsrod«s synsvinkel giver sin læser den oplevelse,

at man kunne klare sig igennem den svære periode under den ydre loyalitets lov – uden at miste sin identitet eller selvagtelse.

Christine Plov var nok alligevel over gennemsnittet.

Lærerhjem og Lærerindlev er alt i alt en stilfærdig, hyggelig og absolut læseværdig bog, som udgiverne skal have tak for at have bragt frem i lyset i et tiltalende udstyr, der harmoniserer godt med indholdet.

Hans Jensen

Skolen er gammel – styr den!

Skolen er gammel – se selv!

Udgivet 1989 af henholdsvis Aalborg kommunes skoleforvaltning, DLHs Aalborg-afdeling og Aalborg Seminarium og af Aalborg Kommune.

Teksthæftet – som også er rigt illustreret – er redigeret af rektor Knud Erik Andersen, Aalborg Seminarium. Artiklerne som meget bevidst samler sig om skolens styrelse før og nu, er skrevet af folk, som sikrer sagsområdet en alsidig belysning. Her er både skoleadministratorer, skolefolk, forældre og elever repræsenteret.

De historiske afsnit udmærker sig ved, at man prisværdigt hele tiden placerer Aalborgs skoler i skolehistoriens helhed. Det er altså ikke blevet en almindelig beretning om skolestyrelse gennem tiderne, men netop en om styring af skolerne i Aalborg. Bedst og sikrest fremtræder det tredje afsnit om tiden 1900-1989 skrevet af nu afdøde amtsskolekonsulent Knud Gellert. Han har formået præcist og samtidig overskueligt at beskrive udviklingen helt op til loven om de nye skolebestyrelser. De to første afsnit om perioden op til 1800 og 1800-tallet er mere sporadiske og derfor mindre overskuelige. Men meget spændende lokalt stof fra 1700-tallet er trukket frem.

Den mest læseværdige artikel er skrevet af en forælder Hans Wadskjær Nielsen (forsker ved AUC). Han har selv været turen igennem fra det medgørlige skolenavn med de frustrerende forældreoplevelser og helt op til den sidste periode. Han behandler emnet dybtgående og analytisk og meget seriøst og samtidig konstruktivt beskrivende af f.eks. en konfliktløsning i en klagesag over en lærer. HWN tør virkelig gribe om nælden i sin beskrivelse af lærerne og deres distance til forældrene. Hans beskrivelse af lærerne som stand – som selvforsynende kultur – er uforlignelig. Han skriver bl.a.: »De fungerer for mig at se

blot i nogle for dem lidt særegne og tillukkede rammer, der giver et minimum af impulser til at udvikle og skabe nyt.« Men samtidig kan han lide sine børns skole, og børnene holder af skolen og altså af lærerne. Jo, her var nye og velgørende synspunkter fremført i en positiv ånd.

Eleverne kommer til orde i et let redigeret interview. Det viser sig tydeligt, at det repræsentative elevdemokrati ikke fungerer. Det har det næppe gjort nogensinde eller nogen steder trods megen god vilje og kontaktlærere. De to elever er livsnære i deres vurderinger og forstår helt problemerne med tavshedspligt, inhabilitet i personsager og den ringe kontakthæftelse til de øvrige elever. Det var en god idé at få eleverne med.

Billedhæftet er med sine 95 billeder, som næsten alle er fotografier fra perioden 1930 til dato, levende og festlige. Man har valgt at lave en billedfortegnelse sidst i hæftet. I denne er angivet lokalitet, årstal og fotograf, hvis disse data har kunnet opspores. Billederne er så blot på stedet forsynet med en kort tekst. Fremgangsmåden kan diskuteres og har sikkert været det i redaktionskomiteen. Resultatet har det fortrin, at bogen fremtræder med smukke billedsider, som ikke brydes af tekst. Ordningen af stoffet er nærmest tematisk. Første skoledag – klasseværelse – frikvarter – skolens fag osv. På billedserierne over fagene har jeg studset over et billede i gruppearbejde i historie fra 1937 (billede nr. 20). Dette er vist en anakronisme. De tre drenge sidder – artigt – med hver deres arbejds hæfte. Også billede nr. 73 med gruppeeksamen fra 1943 må vist siges at være en »smutter«. Begrebet gruppeeksamen opstår omkring 1970 f.eks. ved Roskilde Universitetscenter. Men herlige er mange af billederne og viser tidstypiske træk hos både lærere og elever. Kun fem billeder fra 1989 er måske lidt nok til at vise »Ak, hvor forandret!«

Og så er mange – måske de allerfleste – af billederne lokale. Også det er velgørende.

Tage Kampmann

Kalejdoskop jubilæumsnummer

Københavns Dag- og Aftenseminarium 1949-89
Læreruddannelse i 40 år

Hvert år har sit seminariejubilæum – næsten da. Og for en sikkerheds skyld har seminarierne i de sidste 10 år også fejret de lidt skæve dage. Man vidste jo aldrig, om man eksisterede, når det rigtige runde år oprandt. Jonstrup nåede f.eks. at fej-

re 190 årsdagen, og det sluttede sin virksomhed i år, hvor det blev 199 år!

Netop sådanne tanker er *Paul Heide* inde på i sin jubilæumsartikel. Hans beskrivelse af det politiske spil ved nedlæggelserne i 1989 er skarp og præcis, og han citerer et folketingsmedlem for følgende replik: »Ingen kan føle sig sikre.« Rektors artikel er ligesom mange andre i dette jubilæumsskrift i bedste forstand både original og personlig og ikke en sædvanlig omgang jubilæumspanegyrik.

Lærerne ved KDAS – som er blevet reduceret med 40 i de sidste 10 år og erstattet med ganske få – har i mange år udsendt årsskriftet KALEJDOSKOP. Dette jubilæumsskrift fortjener prisen.

En gennemgang i tekst og tegninger af det særprægede byggeri i Skovlunde er helt usædvanlig i et sådant skrift. Her mærker man noget andet og meget væsentligt, så forskelligt fra de nok så gennemtænkte pædagogiske eller faglige dybsindigheder.

Og så står det helt klart i formanden *Thorkil Holms* artikel, at her har vi Danmarks første aftenseminarium og sidst oprettede idéseminarium. I 1949 var lærermanglen på vej – og den varede i næsten 30 år. I København var der kun 3 seminarier (Zahle, Blaagaard og KFUM), og Emdrupborg blev først en realitet i forsommeren 1949. Tanken om et aftenseminarium tog form i en kronik i »Socialdemokraten«, som kommunelærer Hans Jacob Nielsen skrev i vinteren 1948/49. AOF fangede ideen, og vejen til en læreruddannelse blev åbnet for »manden fra storbyens arbejdspladser«. Det var en opgave, og tanken fængede. Det strømmede til med folk fra mange forskellige erhverv og i alle aldre. Og det blev ved i mange år. Men en lille kritik til glæden skal føjes til fra en samtidig: Det kunne godt have været omtalt, at hen i 50'erne og i 60'erne var omkring 90% af eleverne vikarer om dagen. Never mind – men lærermanglen gav god vind på ryggen.

Mange af artiklerne er omtale værd. Særlig har jeg hæftet mig ved to om »Øvelsesskole og seminarium – anakronisme eller liv?« (eller det samme problem i omvendt rækkefølge) skrevet af henholdsvis skoleinspektør *Nils Danielsen*, Rosenslundskolen og sem.lektor og praktikleder *Henni Krogh-Hansen*. Især er H.K.-H.s artikel vægtig, fordi den dybt- og nærgående stiller spørgsmål til rimeligheden eller nødvendigheden af en fast øvelsesskole. Hun erkender, at der er

store problemer knyttet til praktik både i forhold til øvelsesskolen og også i relation til de pædagogiske fag og skolefagene i læreruddannelsen. Mange gode løsningsforslag opstilles med det væsentligste først »– at det centrale i en uddannelsesdidaktik bliver en vekselvirkning mellem refleksion og handling«. Også her en stilfærdig kritik til et af forslagene, nemlig det om at der skabes økonomisk mulighed for samarbejde mellem praktiklærerne og faglærerne. Jeg spørger bare: Får disse gode mennesker ikke løn for arbejdet?

En studerende fra 1969 til 1973, forfatteren *Inge Eriksen* giver et fortræffeligt tidsbillede af uddannelsen i disse på flere måder helt særlige år, hvor 1) uddannelsen var helt ny (loven trådte i kraft i 1969) og 2) 68-oprøret prægede dagligdagen på seminariet. De studerende blev dus med lærerne – og med rektor, som de alle kaldte Valdemar (Kristensen, rektor 1965 til 1979), og de lavede happenings under forelæsninger, men de mødte også tyske studerende, som gav dem noget at tænke over. I.E. skriver bl.a. herom: »Vi havde krævet eksperimenter og dispensationer, vi drev adskillige lærere til vanvid ved at forlange ændringer i deres undervisning uden at se det grundlæggende, nemlig at den læreruddannelse, vi fik, med sin bredde og sin anstændige vægtning mellem hoved, krop og hænder, mellem matematik, håndarbejde og undervisningslære i princippet, må være en af Europas bedste.«

Man forstår godt efter denne vurdering, at formanden for Dansk Magisterforenings Seminarieafdeling og lærer på KDAS *Søren Vang Rasmussen* har ganske svært ved i sin artikel at begrunde nødvendigheden af en ny læreruddannelseslov. Hans midtvejskonklusion i artiklen er da også, at der ikke er grundlag for ændring, men som medlem af læreruddannelsesudvalget (som netop har afgivet betænkning i forsommeren 1990) finder han naturligvis alligevel gode grunde for ændringer. Men helt overbevist forekommer han ikke!

Andre kunne være nævnt f.eks. *Peter Mee-doms* artikel om »Forandringens lov«, hvor han trækker det spændende historiske perspektiv frem fra 1791, hvor Kongerigets læreruddannelse begyndte og over »Indbyrdes undervisning« og op til i dag. En dansklærer, som skriver skolehistorie, er omtale værd.

Tage Kampmann

Narratio: Historie i læreruddannelsen.

Udg. af Foreningen af Historielærere ved Seminarierne (Medlemsbrev nr. 16). August 1989, 84 sider.

I udstyr en beskeden publikation, der ved læsning hurtigt bliver til løseblade. Men indholdet er interessant, veldisponeret af de to redaktører Per Nytrup og Johan Klinge Sørensen.

Det er en status 1989 – inden en evt. ny læreruddannelseslov. Tage Kampmann gør rede for historiefagets rammer og indhold siden seminarloven 1894. Her er både personlige erfaringer og dokumentation – og en vurdering af forsøgsloven 1948 som en milepæl. Viggo Larsen giver sine erfaringer fra arbejdet under både 1954-loven og den nugældende fra 1966 og begrunder, hvorfor han langt foretrækker sidstnævnte. »En udvidet og mere præcis beskrivelse af fagdidaktikken bør indgå i en kommende ny bekendtgørelse.«

Henrik Skovgaard Nielsen, Jørgen Riskær Jørgensen og Finn Løkkegård behandler hovedemnet »set i et sammenhængende uddannelsessystem«. Det drejer sig om de sidste årtiers tendenser inden for historisk undervisning i gymnasium og folkeskole samt – hos Løkkegård – en interessant vision om samarbejdet mellem seminarier og DLH om en bachelor uddannelse (»et integreret led i en humanistisk-samfundsvidenskabelig uddannelse«).

Bent Blüdnikow (»Siden Saxo«) og Erik Christiansen (»Sfinx«) anskuer temaet »set fra redaktionerne for »populærhistoriske« tidsskrifter«. Førstnævntes analyse af danskernes historieløshed i sammenligning med andre nationers er et meget tankevækkende indlæg.

Claus Bjørn skitserer veloplagt tendenser i de sidste 25 års historieforskning og Vagn B. Iversen afslutter med solid tænkning over fagets nuværende og fremtidige stilling i læreruddannelsen – herunder et forslag om et idéhistorisk fag, et seminarie-filosofikum.

Vagn Skovgaard-Petersen

Bent Østergaard (udg.): »Jelling Seminarister i Krigsåret 1848.«

Ungdomsminder af C.A. Thyregod. Særtryk af artikel fra Vejle Amts Årbog 1899. 63 s., ill.

C.A. Thyregod (1822-1898) hører til den gruppe af skønlitterære forfattere, hvis produktion fik

betegnelsen »skolelærerlitteratur«. Her var han i selskab med bl.a. Mads Hansen, Knud Skytte, Anton Nielsen og Zakarias Nielsen. Bent Østergaard karakteriserer den i sin indledning sådan: »De fleste af disse forfattere var landsbylærere, der ud fra deres kendskab til landbefolkningen frembragte en realistisk hjemstavnsliteratur, men med ideale synspunkter, præget af romantikken og den grundtvig-koldske nationale og kristelige vækkelse.« De blev læst, elsket og genoptrykt.

Thyregod skrev digte, noveller, historier, folkelivsskildringer og meget mere. Han kunne skrive, så læserne blev fængslet – og kan blive det i dag. »Rasmus og Ingeborg« og »Maren Avlskarl« er et par af hans klassikere. Blicher var forbilledet. – Thyregods handlekraft rakte også til det organisatoriske. I 1874 var han en af Danmarks Lærerforenings tre grundlæggere, og han udgav året efter sin lille undersøgelse »Bidrag til belysning af landsbylærernes vilkår«.

I 1894 skrev Thyregod i »Husvennen«, N.C. Roms folkelige tidsskrift, sine erindringer fra 1848: han og kammeraterne på Jelling Seminarium deltog sammen med de tilrejsende lærere Christen Kold og A. Poulsen Dal som et frivilligt korps i krigen – dog uden at komme i egentlige kamphandlinger. Beretningen er skrevet på opfordring af N.C. Rom.

Det er blevet til en livlig, undertiden morsom, skildring af dagligdagen for det lille frikorps med glimt fra Jelling Seminarium, siden fra ophold på Fyn og på Kolding-egnen. Thyregod oplever og husker episoder og stemninger blandt kammeraterne og i forhold til officererne. Han danner sig personlige indtryk af folk, som vi også kender i andre sammenhænge, bl.a. Kold, Rasmus Sørensen og Vilhelm Birkedal.

Et fint lille tidsbillede, nu genudgivet i Vejle Amts Årbog 1989 og her forsynet med velvalgte illustrationer, som supplerer teksten. Indledning og noter indeholder præcise og nyttige oplysninger, skrevet af den utroligt flittige Bent Østergaard.

Vagn Skovgaard-Petersen

Hjemkundskab.

Særnummer nr. 6 1989. Skolekøkkenlærerinde-uddannelsens 90 års fødselsdag.

I 1899 begyndte uddannelsen af skolekøkkenlærerinder ved det kursus, som kort efter blev knyt-

tet til Statens Lærerhøjskole. Dette kursus var i generationer vejen til undervisning i dette fag, og de herlige gamle billeder viser den disciplin og selvbevidsthed, som prægede fagets udøvere.

Dette fag, som af mange stadig kaldes skolekøkken opkaldt efter det lokale, hvori undervisningen foregår, hed i mange år kvindelig husgerning for derpå i 1975-loven at skifte navn til hjemkundskab. I jubilæumsskriftet er flere af forfatterne da også trofaste mod fortiden ved bevidst eller ubevidst at bruge betegnelsen skolekøkkenlærerinde. («Hanner» dukkede først op i faget, da det i lærerloven fra 1954 blev liniefag på seminarierne.)

De største bidrag til skriftet ydes af de to fra seminarierne: den forhenværende og den nuværende centrale studielektor (fagkonsulent) i faget *Dorthe Petersen* og *Birgit Holck*. Disse to har fra 1972 til 1990 stået i spidsen for faget i læreruddannelsen, og de giver henholdsvis i en artikel og et interview et historisk rids af uddannelsen og en status for faget i dag. Også *Lisbeth Hastrup* og *Hans Levin Hansen* (begge DLH) giver i historiske artikler faget perspektiv. Balancen mellem en rimelig sikker praktisk færdighed og et højt teoretisk niveau har af og til været svær at holde. De praktiske fags kvinders næsten ydmyge respekt for de teoretiske mænds ekspertise har præget uddannelsen gennem de første mange år. Tænk blot på, at den kendte ernærings-

professor i biokemi ved Københavns Universitet, Rich. Ege beskrives som en central person i uddannelsen af fagets lærere lige fra 1938 til 1970.

I en del af samme tidsrum var Martha Jacobsen den praktiske leder af uddannelsen ved DLH. Hun skriver i 1944-45 bl.a. følgende om en kursist: »*Rulning*: Frk. Clausen gav alt i alt børnene en god undervisning, selv om hun lærte dem at lægge forklæderne forkert sammen. mg+.« – Der var ind imellem langt til universitetsniveau!

Det forekommer anmelderen, at denne spænding mellem det ambitiøst høje teoriplan og udførelsen af de praktiske opgaver til perfektionisme ikke kommer direkte frem i det ellers fortrinlige hæfte.

Redaktionen er i højere grad præget af en vis pessimisme over fagets stilling i uddannelsen. Ingen professor i faget ved DLH og liniefaget nedlagt ved mange seminarier. Er det udtryk for en angst for (igen) at få husholdningslærere ind i folkeskolen?

Skolens jubilæumsår 1814 til 1989 har givet flere fag mod på at få skrevet fagets historie eller uddannelsens historie. Det er en god ide, og Institut for Dansk Skolehistorie stiller gerne sin viden og erfaring til rådighed.

Tage Kampmann